

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

BÉATRICE FONTANEL
DANIEL WOLFROMM

*Mică istorie
a prezervativului*

Traducere din limba franceză
ION DORU BRANA

BÉATRICE FONTANEL este autoarea mai multor lucrări consacrate vieții cotidiene și a unui roman care s-a bucurat de apreciere, *L'Homme barbelé*.

DANIEL WOLFROMM este reporter la postul de televiziune France 2. Cei doi au mai publicat împreună *Nous étions des hommes, 1914-1918*.

NEMIRA

PREAMBUL

Spre deosebire de ce ne-am putea închipui, controlul fecundității s-a impus oamenilor, ca de altfel multor animale superioare, încă din preistorie. În natură, prădătorii și bolile își iau tributul, dar, dacă asta nu-i de-ajuns, multe specii își adaptează fecunditatea la resursele oferite de mediul înconjurător. Gâsca-de-mare, de pildă, nu-și face cuib altundeva decât pe anumite stânci stabilite de obiceiul găștelor-de-mare. Ca urmare, adulții excedentari sunt privați de raporturi sexuale până ce se eliberează un loc pe una dintre respectivele stânci. La ființele umane, echivalentul acestui comportament se regăsește în căsătoria tardivă, practică odinioară de țărani. Cititorul ar putea desigur să se întrebe ce legătură există între prezervativ și gâsca-de-mare... Legătura nu este atât de îndepărtată pe cât s-ar putea crede la prima vedere.

Ceea ce a complicat în chip deosebit îndatorirea omului este, în realitate, o inovație biologică majoră în istoria evoluției: dispariția estrului (de la grecescul *oistros*, preluat în latină *oestrus*, „dorință puternică“).

Acest cuvânt desemnează toate procesele fiziologice și comportamentale care preced ovulația. Dintre toate primatele, doar femeia nu are estru; pentru a fi mai expliciti, ea nu intră „în călduri“ în momentul ovulației și prin urmare nu trezește cu nimic în mod special dorința bărbatului. Ea se va folosi, firește, de toate artificiiile pentru a se face remarcată de el – machiaj, îmbrăcăminte sugestivă –, însă nu exclusiv în perioada fertilă. Atractivă în permanență, ea rămâne disponibilă pentru toate zburdălniciile, chiar și după ce a fost fecundată, ceea ce este o anomalie în lumea vie. Astfel, bărbatul nu va ști niciodată în mod științific sau bine stabilit și demonstrativ, ca la animale, în ce moment partenera sa este sau nu în măsură să procreze.

Consecințele acestei anomalii biologice sunt imense pentru specia umană. Spre deosebire de animale, rivalitatea dintre masculi este, în cazul oamenilor, permanentă, câtuși de puțin supusă perioadelor de rut. Tot așa, competiția dintre femele nu are nicio legătură specială cu fazele de fecundație. De aceea, bărbații și femeile încearcă să-și ia măsuri de precauție contra oricărui accident, cu mijloacele aflate la îndemână, tatonând secole de-a rândul. Vor apărea astfel diferite metode de contracepție, printre care... prezervativul. În varianta sa primitivă, el e făcut din expediente aflate prin preajmă. În compoziția sa actuală din latex ultrafin, iese din fabrici în cantități industriale, realizat conform tehnicilor celor mai sofisticate. Sunt rare urmele prezenței sale în sânul vechilor civilizații multisekulare, dar

astăzi prezervativul este omniprezent pe toate continentele, răspândit la scară mondială sub toate formele, în slujba bărbatului grăbit și a femeii prudente.

CUM TRECE TIMPUL...

Instalat în mod discret în toalete, abia dacă îi remarcam prezența, la fel de familiară ca aceea a chiuvetei sau a uscătorului de mâini cu aer cald: micul distribuitor de prezervative. Desigur, sortimentul nu e prea variat, două sau trei modele, Durex „ultrafin“, „comfort XL“ sau „King Size“. Nimic comparabil cu rafturile din farmacii. Acolo sunt reprezentate toate preferințele, de la modelele „jeans“ destinate clientelei studentești, până la produsele „de lux“, căciulițe invizibile pentru penis sensibil, de trei ori mai scumpe decât prezervativul standard. Dar nu acesta-i esențialul... Cu douăzeci de ani în urmă, a cere un prezervativ într-un loc public ținea de o îndrăzneală care făcea să zâmbească, în cel mai bun caz, sau să se indigneze (lăuntric) ființele pudibonde dimprejur. Cumpărătorul își șoptea solicitarea și mai că leșina, dacă vânzătorul lipsit de delicatețe îi cerea cu voce tare precizări referitoare la mărimea sau finețea obiectului. Bolborosindu-și răspunsul, omul păreasa locul cât mai degrabă, strecurându-se pe lângă ziduri fără să verifice ce i se vânduse, fericit că nu dăduse peste niscaiva vecini sau colegi. Cumpărarea unui prezervativ încă rămâne un

act mai mult decât stânjenitor, iar măsura de protecție, o practică rușinoasă, rezervată marginalilor ori celor considerați astfel: prostituatele, desfrânații și, bineînțeles, pentru a fi arătați cu degetul, homosexualii.

PROTOPREZERVATIVELE ANTICHITĂȚII

Un mare sociolog american, Norman Himes, legitimează încă din 1932 adoptarea unei politici îndrăznețe de controlare a nașterilor, evocând, ca un ecou, practici imemorabile: „Cunoașterea metodelor de a interveni asupra concepției datează din vremuri atât de îndepărtate, încât e cu neputință să-i deslușim cu exactitate originea reală... Dar ceea ce se admite astăzi, cel puțin, este că populațiile umane au acționat dintotdeauna, într-un fel sau altul, în ceea ce privește numărul lor.“ De fapt, infanticidul, avortul brutal sau abandonarea în locuri publice a pruncilor, mai cu seamă ai celor de sex feminin, rămân adesea mijloacele cele mai radicale de a asigura o descendență controlată. Mijloacele contraceptive se referă la femeie. Ne-au parvenit fragmente răzlețe, adunate de ici, de colo, în urma săpăturilor arheologice. Încă de prin 2 000 î.Hr., papirusuri dezvăluie rețete de preparate bizare: excremente de crocodil pulverizate sau o mixtură din spini de acacia, frunze de pepene verde furajer și curmale amestecate cu miere și sare, totul introdus în vaginul egiptencei. „Acest preparat trebuie să fi avut o mare

eficacitate – precizează farmacistul Jean-Étienne Martineau în teza sa de doctorat *Istoria tehnicilor contraceptive în lumea occidentală* – deoarece spiniile de acacia conțin gumă arabică, o substanță care, prin fermentație, eliberează anhidridă lactică. Dizolvată în apă, anhidrida lactică dă acidul lactic, care intră în compoziția anumitor geluri spermicide. „Dar oprobriul lovește deja aceste practici; se crede de cuviință să se precizeze că ele sunt de domeniul aventurilor fortuite, amanta fiind repede asimilată în textele egiptene cu o prostituată, „apă adâncă ale cărei meandre nu le cunoaște nimeni“. În *Tosefta*, o compilație de legi rabinice independente de *Talmud*, vechii evrei se biziue mai degrabă pe o băutură sterilizantă, preparată din decocturi de rădăcini de șofran și din gumă de Alexandria. Pentru bărbat, însă, nu exista nicio metodă. Nici unguente spermicide, nici urme de prezervative de vreun fel, ceea ce nu înseamnă că nu vor fi existat. Unul dintre rarele texte din mitologia greacă în care este evocat subiectul în discuție face aluzie la acel gen de prezervativ feminin, deja menționat în preambul, ca măsură de protecție contra seminței lui Minos în care „mișunau șerpi și scorpionii“. Sperma cea otrăvitoare provocase moartea mai multor concubine, până ce, într-o zi, una dintre ele, Procris, s-a gândit să se protejeze folosind o vezică de capră.

Chestiunea seminței și a calității sale nu trebuie privită superficial. Pentru antici, sperma, ca și penisul sunt de esență divină. Platon vede în ea „dulcea scurgere a măduvei șirei spinării“. Epicur consideră acest lichid

„elixir extras sau esență a sufletului și trupului nostru“. Hipocrat, ca un bun medic, îi consacră pagini înflăcărare în tratatul său despre procreație. În cursul coitului, se produce o „înfierbântare“, umoarea răspândită în corp dobândește o mai mare fluiditate și începe să „facă spumă“. Partea cea mai viguroasă, „cea mai puternică și cea mai bogată“ este atunci purtată la creier și la măduva spinării, pentru a coborî apoi până la testicule, de unde iese expulzată printr-„o tulburare violentă“. Acest parcurs, via măduva spinării, este descris cu minuțiozitate și cu numeroase referințe de Michel Foucault în *Istoria sexualității*. Sperma este „o picătură de creier [...] sediul sufletului“, iar din suflul acesta cald se va naște „sufletul embrionului“. Michel Foucault subliniază: „Această schemă ejaculatorie [...] demonstrează în chip evident dominația aproape exclusivă a modelului viril.“ Toată atenția fiind concentrată asupra emisieii, „expulzarea înspumată“ este considerată punctul esențial al actului. Foucault continuă: „În orice caz, actul masculin este cel care determină, reglează, ațâță, domină. El este cel care determină începutul și sfârșitul plăcerii. Tot el este cel care garantează sănătatea organelor femeiești, asigurând buna lor funcționare.“

Logica inițială a acestor considerente va condiționa orice gândire ulterioară cu privire la spermă și la necesara sa ocrotire. Cine își pierde sămânța pierde totodată mult din spiritul său vital, ceea ce îndeamnă deja la o economie în activitatea sexuală și la o condamnare

implicită a masturbării. Onorabilul Botul, fictivul profesor de filozofie fără îndoială născocit de Frédéric Pagès, autor incendiar și jurnalist la *Le Canard enchaîné*, readuce în discuție chestiunea trei mii de ani mai târziu, în *Viața sexuală a lui Immanuel Kant*: „Orice risipă e o greșeală. În cazul masturbării, se ajunge la imund. Nu mai este vorba despre sănătate, ci despre salvare. Iar acest imund este inexprimabil. «Se consideră imoral și faptul de a-i spune acestui viciu pe nume», ar fi scris Kant. El nu menționează nici măcar o singură dată cuvântul «masturbare», într-atât de violentă este aversiunea pe care i-o inspiră.“ Botul citează un pasaj din „Doctrina virtuții“, partea a doua a *Metafizicii moravurilor*, scrisă de castul gânditor singuratic din Königsberg. Scopul nu este anecdotic; sub umorul pastușii filozofice se deslușește o realitate: moralistii neokantieni, cei care au inspirat valorile Republicii Franceze, vor preconiza autocontrolul sexual, *coitus interruptus*, ca dovadă a autonomiei morale a individului.

CULTUL FALUSULUI

Este, așadar, imperativ ca falusul să fie protejat. Un medic persan, Ismail al-Jurjani, scrie în secolul al XII-lea: „Dacă bărbatul, în momentul unui raport sexual, își unge vârful penisului cu ulei de susan, sămânța sa nu va pătrunde în vulvă, ci se va scurge în afară. Dacă își unge trupul cu smirnă sau cu catran ori cu ceruză,

concepția nu va avea loc. "Obiect de venerație universal, falusul va rămâne astfel până în zorii epocii moderne. „Dumnezeu a creat cu o grijă deosebită părțile care trebuie să slujească la procrearea omului. A se vedea îmbinarea, proporțiile, aspectul și acțiunea lor; a se lua în considerație gândurile ce se îndreaptă spre ele, furnicăturile și plăcerile ce se fac simțite, suflul însuși ce sălășluiește în ele, căci pe aici răzbate el spre a se exprima, și nu există om care să nu le admire și să nu cugete în chip deosebit asupra lor“, scrie un alt medic, originar din La Rochelles și din secolul al XVII-lea, doctorul Nicolas Venette, care se extiază înaintea falusului – dovadă, lucrarea sa *Tablou al dragostei conjugale*. Acest spirit sincer și entuziast crede de cuviință să anunțe încă din prefață: „Natura nu este altceva decât Dumnezeu însuși sau, mai bine spus, divina Lui providență răspândită în univers“, conferind prin aceste cuvinte un caracter cvasidivin „părții naturale exterioare a bărbatului“. Lucrarea sa va fi reeditată vreme de două secole.

Încă din Antichitate, atributul sexual masculin, cu „noblețea“ și „demnitatea“ sa, își câștigă pe deplin înțâietatea. Una dintre „doamnele galante“ ale cronicarului Brantôme va merge, la puțin timp după moartea soțului, până la a-i rețea organele „cândva de ea atât de iubite“, pe care „le îmbălsămă, aromatiză, înmiresmă cu parfumuri și pudre frumos mirositoare, apoi le așază într-o casetă din argint și aur, pe care o păstră ca pe un lucru foarte prețios“. Ca o dovadă a măreției organului

de reproducere masculin, Aristotel însuși remarcase că inima și penisul sunt „două soiuri de animale care se mișcă de sine-stătătoare“, fenomene amintite și de bunul doctor Venette. Extraordinarele „prohaburi“ din epoca Renașterii, acele buzunare din piele net separate de pantaloni, mulate pe cel mai respectabil atribut masculin, ne stârnesc astăzi mirarea, dar moda aceea extravagantă nu era străină de splendoarea atribuită mădularului. Montaigne însă considera deja, în ale sale *Eseuri*, „ridicol“ acest prohab menit „arătării părților noastre“, a se înțelege etalării lor, și care, pe deasupra, „exagerează mărimea lor naturală prin netemeinicie și impostură“. Dar oare nu poartă bărbatul pe penis, încă din negura timpurilor, protecții de tot felul?... Nimeni nu poate ști dacă ele sunt destinate să apere de înțepăturile insectelor sau de anumite boli tropicale, să împodobească organul sau să slujească drept amulete pentru a-i face fertili pe bărbați, asemenea tecilor peniene papuase, învelitori amovibile, făcute din tărtăcuțe uscate, ce servesc drept *cache-sexe*, punându-l totodată în valoare. Ele pot fi purtate o viață întreagă, pentru a apăra de duhurile pădurii, de ghimpii mărcinișurilor în timpul vânătorii sau de loviturile urâte în cazul luptelor. Simboluri falice și semne de mândrie, ele sunt îndepărtate doar pentru a urina și în timpul relațiilor sexuale, dovedind că acești oameni nu s-au gândit niciodată să se folosească de ele ca de prezervative – în fine... putem spera asta. În funcție de preferințele individului, tărtăcuțele sunt drepte sau încovoiate,

uneori chiar spirale. Aproape toate sunt menținute de „hobane” prinse la brâu. Unele pot să ajungă până la bărbia posesorului, depășind cincizeci de centimetri. Confecționarea tecii peniene se supune unor reguli stricte. Etnologii au observat că portul acestui *cache-sexe* nu e întotdeauna dintre cele mai comode, iar unul dintre ei a relatat cum călăuza sa și-l ajusta, pudic, pe furiș, în timpul unui drum prin pădure. Totuși, oamenii aceștia nu-și abandonează tecile nici la vânătoare, nici la război, deși ele pot întrucâtva să-i deranjeze. Iar în dispensare, medicii au de furcă serios cu ei pentru a-i convinge să-și scoată tecile, chiar și când sunt grav bolnavi. Astfel, la popoare unde există adesea o mare rivalitate între bărbați și femei, acest accesoriu, simbol falic triumfător, evocând în chip evident erecția și demonstrând mândria bărbaților de a poseda un membru viril, ascunde și pudori de fată mare. În anumite societăți din Oceania, dacă cineva ar zări întâmplător organele genitale ale unui bărbat și le-ar lua în răs, ar putea să-l împingă pe acesta la sinucidere. Acolo, aceste prezervative protejează în primul rând identitatea masculină și nu au rol în procreație.

PĂRȚILE „RUȘINOASE” ALE FEMEII

În alt chip mai negativă este menționarea organelor sexuale ale femeii, a „părților ei rușinoase”, conform unor termeni folosiți în epoca Renașterii. Pentru

istoricul Pierre Darmon, autor al lucrării *Mitul procreației în epoca barocului*, „ele nu evocă, în pasivitatea lor, decât o ternă platitudine”, un „pridvor”, un „vestibul”, vorbindu-se de-a dreptul despre „sărăcie” când se amintește de sexul feminin, în vreme ce clitorisul este un „bărzăun al lui Venus”. Doctorul Venette are totuși o atitudine potrivnică față de toate aceste nerozii. El recunoaște că uterul este „locul în care sunt ascunse comorile naturii, un organ adaptat de minune la necesități”. Uterul este descris de savant ca o entitate înzestrată cu viață, însuflețită, un organism ce trăiește în corpul femeii și care trebuie hrănit și alinat. Această imagine este într-un totuși opusă celei înfățișate de profesorul Edward Shorter, care s-a ocupat de istoria familiei, în cartea sa *Corpul femeilor*. Conform acestuia, ar fi vorba despre o teamă masculină ancestrală față de un uter diabolic, asemănător „unei broaște cu mai multe picioare ce pare să sălășluiască în corp”. Încă și mai fantastică, o poveste tiroleză descrie cum uterul și ligamentele ce-l țin ies pe gura unei femei bôlnave care adormise, pentru a se arunca într-un pârâu. „Apoi, se scuturară la ieșirea din apă și se întoarseră la locul lor, iar când se trezi din somn femeia, era vindecată.”

Până pe la începutul secolului al XX-lea, aceste aiurări amuzante sunt colportate de toată lumea, din cătune până în orașe, de la femeile cele mai simple până la marii seniori, adevărați masculi șovini. Sexele unora și-ale altora rămân continente neexplorate, dar trebuie